

OBLIBA VYUČOVACÍCH PŘEDMĚTŮ ŽÁKY ZŠ A SŠ

Helena Grecmanová, Miroslav Dopita

Abstrakt: Míra oblíbenosti vyučovacích předmětů ve školách budí zájem učitelů a rodičů od nepaměti. V souvislosti s klesající úrovní znalostí a dovedností žáků základních a středních škol v přírodovědných předmětech bylo v rámci projektu STM-Morava realizováno kvantitativní dotazníkové šetření orientované mimo jiné na oblíbenost přírodovědných předmětů žáky základních a středních škol před zahájením projektu zaměřeného na zvýšení popularity fyziky, chemie a matematiky prostřednictvím nových metod výuky a po jeho skončení. Cílem příspěvku je seznámit s dílčími výsledky výzkumu souvisejícími s oblíbeností vyučovacích předmětů na základních a středních školách Olomouckého kraje.

Klíčová slova: oblíbené předměty, důvody oblíbenosti, žáci, základní škola, střední škola

Abstract: *Popularity of School Subjects in Pupils of Primary and Secondary Schools. The popularity rate of school subjects has always attracted attention of both teachers and parents. With regard to the decreasing level of primary and secondary school pupils' knowledge and skills in natural sciences, the STM-Morava project included a quantitative questionnaire research focused, among others, on popularity of natural sciences in pupils of primary and secondary schools before the start of the project aiming at increasing of popularity of physics, chemistry and mathematics by means of new teaching methods and after its completion. The objective of this contribution is to present partial research outcomes related to popularity of school subjects at primary and secondary schools of the Olomouc Region.*

Key words: *popular subjects, sources of popularity, pupils, primary school, secondary school*

1 Úvod

Oblíbenost předmětů je téma, které zajímá pedagogickou teorii i školní praxi již mnoho let, jak dokumentuje například článek H. L. Fostera (1926). H. L. Foester (1926) uvádí, že oblíbenost předmětů je ovlivněna individuálními rozdíly žáků, společenskou „popularitou“ vyučovacích předmětů, praktickým využitím znalostí a dovedností osvojených při výuce, možnostmi volby předmětu v rámci sestavování studijního plánu a v neposlední řadě počtem dětí ve třídách. S Foesterovými závěry nejsou v rozporu ani výzkumy realizované v českém prostředí, které si rovněž a nebo mimo jiné pokládají otázku oblíbenosti vyučovacích předmětů, jedná se například o studie Miroslava Rendla a Aleny Škaloudové (2004),

Gerharda Höfera a Emanuela Svobody (2005) a dalších. Významnou roli hraje i osobnost učitele, jeho oblíbenost, způsob výuky atd.

Cílem projektu *Výzkum nových metod soutěží tvořivosti mládeže zaměřených na motivaci pro vědecko výzkumnou činnost v oblasti přírodních věd, obzvláště v oborech matematických, fyzikálních a chemických* (zkráceně STM-Morava) podporovaného Národním programem výzkumu II. MŠMT ČR byl vývoj a ověření nových metod propagace přírodních věd mezi žáky základních a středních škol a podpora jejich zájmu o vědeckovýzkumnou činnost v oblasti přírodních věd, zejména ve fyzice, chemii a matematice. Projekt zaváděl do škol nové metody výuky přírodních věd. Řešitelé předpokládali po zavedení nových metod do výuky nárůst žakovské oblíbenosti přírodovědných disciplín. Realizované výzkumné šetření se v jedné baterii otázek zaměřovalo na zjištění oblíbenosti předmětů a důvodů jejich oblíbenosti před aplikací nových metod výuky přírodovědných předmětů (rok 2006) a po jejich zavedení do vybraných škol (rok 2008). Výzkum byl realizován na počátku řešení projektu v říjnu až prosinci 2006 v 9. ročnících základních škol (osloveno 26 škol, z toho 18 základních škol a 8 víceletých gymnázií) a ve 2. ročnících středních škol (osloveno 20 škol, z toho 9 gymnázií a 11 středních odborných škol s maturitou). Výzkumu se zúčastnilo 645 žáků základní školy a 500 žáků škol středních. K opakování výzkumného šetření došlo v březnu až květnu 2008 a opět se konalo v 9. ročnících základních škol (osloveno 26 škol, z toho 17 základních škol a 9 víceletých gymnázií) a ve 2. ročnících středních škol (osloveno 20 škol, z toho 12 gymnázií a 8 středních odborných škol s maturitou). Výzkumu se zúčastnilo 653 žáků základní školy a 540 žáků škol středních. Výzkumná šetření proběhla v Olomouckém kraji, podrobněji Miroslav Dopita, Helena Grecmanová, Miroslav Chráska (2008). Mezi specificky směřovanými otázkami a výpověďmi byly i obecněji zaměřené dotazy. Jedna z nedokončených výpovědí zněla: „*Můj nejoblíbenější vyučovací předmět je*“ Respondenti uváděli nejoblíbenější vyučovací předmět bez uvedení kritéria. Následně jsme se ptali, proč je žáky tento předmět oblíben. Seznámíme se s jejich odpověďmi.

2. Obliba vyučovacích předmětů žáky ZŠ a SŠ

2.1 Oblíbenost vyučovaných předmětů na ZŠ

Výzkumné šetření v roce 2006 ukázalo, že nejoblíbenějším předmětem na základní škole je přírodovědná disciplína, a to přírodopis. Za ním se umísťuje např. cizí jazyk a zeměpis. Zajímavé je, že na čtvrtém pořadí se nachází chemie a na pátém matematika. Oba naposled uvedené předměty jsou oblíbenější, než tělesná výchova, která je jmenována až jako šestá následována výtvarnou výchovou a dějepisem. Fyzika se dostala na deváté místo. Na posledních místech se objevuje technická a informační výchova s rodinnou výchovou. Nízké hodnocení má dále i hudební výchova, český jazyk a občanská výchova. Čím to může být způsobeno:

obsahem disciplíny (např. nepraktičnost, neživotnost, abstraktnost, nízká podnětnost – žáci mají větší rozhled, než jim předmět nabízí), stylem výuky nebo negativním vztahem žáků 2. stupně základní školy k osvojování dovedností?

Tabulka 1: Oblíbenost vyučovaných předmětů na ZŠ

2006	n	%	Můj nejoblíbenější předmět je:	n	%	2008
1.	95	14,7	Přírodopis	52	8,0	5.-6.
2.	91	14,1	Cizí jazyk	87	13,3	2.
3.	73	11,3	Zeměpis	24	3,7	11.
4.	63	9,8	Chemie	31	4,7	8.
5.	56	8,7	Matematika	52	8,0	5.-6.
6.	53	8,2	Tělesná výchova	163	25,0	1.
7.	50	7,8	Výtvarná výchova	53	8,1	4.
8.	38	5,9	Dějepis	63	9,6	3.
9.	35	5,4	Fyzika	27	4,1	10.
10.	28	4,3	Občanská výchova	13	2,0	12.-13.
11.	25	3,9	Český jazyk	13	2,0	12.-13.
12.	19	2,9	Hudební výchova	29	4,4	9.
13.	13	2,0	Technická a informační výchova	43	6,6	7.
14.	0	0	Rodinná výchova	2	0,3	14.

Při opakovaném výzkumném šetření v roce 2008 došlo u žáků základních škol k významnému posunu v oblíbenosti vyučovacích předmětů, jak ukazuje tabulka 1. Na prvním místě se tentokrát objevila tělesná výchova. Druhé místo opět zaujal cizí jazyk následovaný však dějepistem, výtvarnou výchovou a teprve páté a šesté místo patří přírodním vědám, a to matematice a přírodopisu. Matematika byla tak opět volena jako pátý nejoblíbenější předmět. Chemie se propadla ze čtvrtého místa až na osmé a fyzika se posunula o jedno místo, z pozice deváté na desátou. Překvapivý byl pokles přírodopisu z místa prvního na pozici sdílenou s matematikou. Mezi neoblíbené předměty stále patřily rodinná výchova, český jazyk, občanská výchova a hudební výchova, nově se zde objevil zeměpis.

V roce 2006 i 2008 uváděli žáci shodné pořadí důvodů oblíbenosti vyučovacích předmětů, které jim byly nabídnuty (tabulka 2). Vyjadřovali se, že je baví objevovat nové věci, učitel umí pro předmět zaujmout, má praktické uplatnění v životě atd. Zjištění koresponduje s požadavky pedagogické i psychologické teorie, kde se klade důraz na to, že výsledky učení žáků by měly vyplývat z jejich poznávání, zkušenost by si měli žáci aktivně vytvářet, pokud to jde přímo v realitě, nebo by jim tato měla být co nejvíce přiblížena (např. Fontana 1997), a následovně umožněna aplikace poznatků v životě, jak z pohledu žáků dokládá Maarten Biermans, Uulkje De Jong, Mark Van Leeuwen a Jaap Roeleveld (2005) na nizozemském výzkumu.

Tabulka 2: Důvody oblíbenosti vyučovaných předmětů na ZŠ

2006	n	%	Tento předmět jsem si oblíbil, protože:	n	%	2008
1.	539	83,6	baví mě objevovat nové věci	496	76,0	1.
2.	504	78,1	učitel umí pro předmět zaujmout	466	71,4	2.
3.	467	72,4	Má praktické uplatnění v životě a profesi	410	62,8	3.
4.	370	57,4	se věnuji ve volném čase tomu, co mě z vyučovaného předmětu zajímá	401	61,4	4.
5.	282	43,7	budu jej potřebovat pro práci, která je dobře placena	268	41,0	5.
6.	72	11,2	Rodič nebo někdo blízký pracuje v tomto oboru	64	9,8	6.

Jako velmi slabý důvod se ukázala zkušenost s profesí v rodině, v obou šetřeních tato odpověď získala kolem 10 % hlasů. Učitelé často argumentují, že se v rodinách velmi málo hovoří s dětmi o zaměstnání rodičů, o jeho náplni, zajímavostech. Dokonce se ve třídách objevují žáci, kteří nevědí, kde jejich rodiče pracují, jaká je jejich původní a současná profese. Naopak výzkumy zaměřené na sociální a kulturní reprodukci společnosti však proklamují, že si děti volí profesi, kterou znají a vyskytuje se v jejich rodině (srov. Topinka, Smolka, Ševčík 2007).

2.2 Oblíbenost vyučovaných předmětů na SŠ

V roce 2006 se na prvním místě mezi oblíbenými předměty na středních školách objevila tělesná výchova, pak cizí jazyk, informatika a výpočetní technika a dějepis. První z přírodovědných předmětů najdeme na 5. místě, kam 6,2 % žáků svými odpověďmi umístilo matematiku, a na 6. místo 5,4 % respondentů dosadilo chemii. Oblíbenost přírodních věd je přerušena estetickou výchovou, ale hned na 8. místě se díky 5,0 % odpovědí umístila biologie a za ní český jazyk. Desátou pozici obsadila fyzika se 4,0 % hlasů dotazovaných. Stejně procento respondentů (4,0 %) vyjádřilo svůj vztah k předmětu základy společenských věd. To znamená, že tato disciplína patří také mezi spíše neoblíbené. Nejnižší hodnocení získal zeměpis, jehož umístění na poslední pozici mohlo způsobit, že je vyučován pouze na některých středních školách.

Tabulka 3: Oblíbenost vyučovaných předmětů na SŠ

2006	n	%	Jako nejoblíbenější vyučovací předmět žáci středních škol označili:	n	%	2008
1.	107	21,3	Tělesná výchova	76	13,9	1.
2.	83	16,5	Cizí jazyk	64	11,7	2.
3.	64	12,7	Informatika a výpočetní technika	31	5,7	8.-10.
4.	33	6,6	Dějepis	54	9,9	5.
5.	31	6,2	Matematika	61	11,2	4.
6.	27	5,4	Chemie	49	9,0	6.
7.	27	5,4	Estetická výchova	13	2,4	12.
8.	25	5,0	Biologie	62	11,4	3.
9.	21	4,2	Český jazyk	31	5,7	8.-10.
10.	20	4,0	Fyzika	15	2,7	11.
11.	20	4,0	Základy společenských věd, občanská nauka	42	7,7	7.
12.	16	3,2	Zeměpis	21	5,7	8.-10.

Při opakovaném výzkumném šetření v roce 2008 je první místo stále obsazeno tělesnou výchovou, ale v menším zastoupení než v roce 2006, následuje rovněž cizí jazyk, informatika a výpočetní technika však klesla až na 8.-10. místo, o které se dělí s českým jazykem a zeměpisem. Nejméně oblíbená je tentokrát estetická výchova. U přírodních věd došlo k nepatrným posunům, co se týče pozic. Objevil se nárůst oblíbenosti o přibližně 5 % u matematiky a chemie, lehce poklesla oblíbenost fyziky (srov. tabulka 3).

Když měli žáci vyjádřit příčinu oblíbenosti vyučovacího předmětu, nejčastěji uváděli, že je baví objevovat nové věci (79,3 % v roce 2006, 80,7 % v roce 2008). To by mohlo „nahrávat“ přírodním vědám, ale také informatice a výpočetní technice, která měla pouze v roce 2006 velmi silně kladné hodnocení. Jak to ovšem souvisí s tělesnou výchovou, kterou uvádí žáci jako nejoblíbenější předmět (1. pořadí)? Z dalších důvodů oblíbenosti předmětu jsme zaznamenali, že má praktické uplatnění v životě a profesi (77,5 % respondentů v roce 2006 a 72,6 % v roce 2008), což by mohlo korespondovat s oblíbeností cizího jazyka. Následovalo zdůvodnění, že učitel umí pro předmět zaujmout (67,9 % v roce 2006, 66,3 % v roce 2008). Zde by bylo zajímavé sledovat, na jaké úrovni je tato schopnost u učitelů rozvinutá, protože se jedná o pedagogicky ovlivnitelnou skutečnost. Pro 50 až 60 % žáků měl vliv na jejich pozitivní hodnocení předmětu fakt, že jej budou potřebovat pro práci, která je dobře placena a ve volném čase se věnují tomu, co je z vyučovacího předmětu zajímavá. Pouze 12,2 % dotazovaných v roce 2006 a 13,7 % respondentů v roce 2008 uvedlo, že si předmět oblíbili, protože někdo blízký pracuje v tomto oboru (srov. tabulka 4). K možným příčinám této skutečnosti jsme se vyjadřovali již výše.

Tabulka 4: Důvody oblíbenosti vyučovaných předmětů na SŠ

2006	n	%	Tento předmět jsem si oblíbil, protože:	n	%	2008
1.	398	79,3	baví mě objevovat nové věci	436	80,7	1.
2.	389	77,5	má praktické uplatnění v životě a profesi	392	72,6	2.
3.	341	67,9	učitel umí pro předmět zaujmout	358	66,3	3.
4.	293	58,4	Budu jej potřebovat pro práci, která je dobře placena	304	56,3	4.
5.	287	57,2	se věnuji ve volném čase tomu, co mě z vyučovaného předmětu zajímá	300	55,6	5.
6.	61	12,2	Rodič nebo někdo blízký pracuje v tomto oboru	74	13,7	6.

3 Závěr: Rozdíl v oblíbenosti vyučovaných předmětů na ZŠ a SŠ

Výzkumné šetření realizované v roce 2006 zjistilo, že na základních školách je nejvíce oblíben přírodopis (následuje cizí jazyk) ve srovnání s tělesnou výchovou (následuje opět cizí jazyk) na středních školách. Důvod je možná ve vzrůstající obtížnosti abstraktních předmětů na střední škole. V roce 2008 v opakovaném výzkumném šetření se na 1. místě objevila tělesná výchova již na obou typech škol. Následovaná byla opět cizím jazykem. Kladný vztah mladých lidí k tělesným aktivitám a pohybu je však zcela přirozený. Kromě toho je přitahuje i relaxační charakter tohoto předmětu. Umístění tělesné výchovy na 1. místě potvrzují i výzkumy Miroslava Rendla a Aleny Škaloudové (2004), Gerharda Höfera a Emanuela Svobody (2005), ale i výzkumy citované H. L. Fosterem (1926). Nejméně oblíbená byla na základní škole v roce 2006 i 2008 rodinná výchova, na střední škole v roce 2006 zeměpis a v roce 2008 estetická výchova. Tyto výsledky jsou překvapivé s ohledem na obsahové a metodické možnosti výuky uvedených předmětů a na aplikovatelnost učiva v životě. Je patrné, že k méně oblíbeným předmětům patří na základní i střední škole v roce 2006 i 2008 také český jazyk, občanská výchova a základy společenských věd, fyzika, hudební a estetická výchova. Ostatní sledované předměty dosahují s mírnými výkyvy střední oblíbenosti.

Na obou stupních škol se důvodem volby nejoblíbenějšího předmětu stala skutečnost, že žáky baví objevovat nové věci, což na střední škole příliš nekorresponduje s pětinou odpovědí respondentů, která dosadila na místo nejoblíbenějšího předmětu tělesnou výchovu. U středoškoláků se na druhém místě důvodu oblíbenosti objevilo konstatování, že předmět má praktické uplatnění v životě a profesi, na základní škole tento názor nalezneme na třetím místě, na místě druhém je, že učitel umí pro předmět zaujmout. Zajímavá je také skutečnost, že na posledním místě je důvod obeznámenosti s oborem díky práci rodiče nebo někoho blízkého v oboru.

Faktorů vlivu na oblíbenost vyučovacího předmětu bychom samozřejmě našli více. Uvědomit si musíme i to, že mohou působit jak samy za sebe, tak i v kombinacích a vzájemných vztazích. Oblíbenost vyučovacího předmětu může vycházet ze samotného žáka. Rozhodující jsou jeho schopnosti (abstrakce, paměti, kreativity, manuální atd.), talent, zájmy, temperament, styl učení. Oblíbenost vyučovacího předmětu však může ovlivnit i učitel. Zřejmé je, že mají-li žáci v oblíbenosti učitele, získávají kladný vztah také k předmětu, který vyučuje. Zanícenost učitele pro téma, které žákům předává, často přechází na žáky. Jeho široký, odborný rozhled o učivu spojený s poutavým stylem výuky rovněž vyvolává u žáků kladnou odezvu. Zanedbatelný není ani vlastní obsah vyučovacího předmětu. Žáci většinou vyžadují učivo, které má praktické využití v životě a přináší jim nové poznatky. V této souvislosti nepochybně ani o vlivu rodičů (i když to výzkum nepotvrdil), kteří mohou podle našeho názoru vyvolat u svých dětí zájem o vyučovací předmět, který souvisí s jejich profesí, v případě že ji rádi vykonávají a s dětmi o ní diskutují. Zavedení nových metod výuky přírodovědných disciplín obecně nezasáhlo nárůst jejich oblíbenosti. Statisticky významně se projevil nárůst oblíbenosti pouze na středních školách u matematiky a chemie (Dopita, Grecmanová, Chráska 2008, s. 109).

4 Použité zdroje

- BIERMANS, M., DE JONG, U., VAN LEEUWEN, M., ROELEVELD, J. Opting for Science and Technology! *European Journal of Education*, 2005, roč. 40, č. 4, s. 433-445.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997.
- FOSTER, H. L. Some Tendencies in the Popularity of Secondary School Subjects in the Last Decade. *Proceedings of the Oklahoma Academy of Science*, 1926, roč. 6, č. 2, s. 358-360.
- HÖFER, G., SVOBODA, E. Některé výsledky celostátního výzkumu „Vztah žáků ZŠ a SŠ k výuce obecně a zvláště pak k výuce fyziky“. In *Moderní trendy v přípravě učitelů fyziky 2, Rámcové vzdělávací programy: sborník z konference : Srní 2005*. Plzeň : Západočeská univerzita, 2005, s. 52-70.
- DOPITA, M., GRECMANOVÁ, H., CHRÁSKA, M. *Zájem žáků základních a středních škol o fyziku, chemii a matematiku*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.
- RENDL, M., ŠKALOUDOVÁ, A. Proměny „žakovství“ v pražských školách. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity U9*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 17-35.
- TOPINKA, D., SMOLKA, M., ŠEVČÍK, J. Vnímání přírodních věd žáky a studenty základních a středních škol. In *Nové metody propagace přírodních věd mezi mládeží aneb věda je zábava*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s.47-49.

Kontakt na autory

prof. PhDr. Helena Grecmanová, Ph.D.

doc. Mgr. Miroslav Dopita, Ph.D.

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

E-mail: helena.grecmanova@upol.cz

miroslav.dopita@upol.cz